

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 2, 2018

Sayfa: 1274-1291

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[15-02-2017] – [16-05-2017]

Atatürk Döneminde Masonluk ve Masonlarla İlişkilere Dair Bazı Arşiv Belgeleri

Kemal Özcan

Prof.Dr., NEÜ SBBF Tarih Bölümü

Prof., N.E.Univ. Historical Department

Orcid ID 0000-0001-7553-2333

kozcan50@gmail.com

Öz

Teşkilat üyeleri tarafından "evrensel bir kardeşlik birliği" olarak tanımlanan Masonluk, dünyanın en gizemli teşkilatlarından biri olarak görülmektedir. Türkiye'de de belli dönemlerde oldukça etkili olan ve bu teşkilatın, mensuplarınca "yüce bir davaya hizmet" adına yapılan faaliyetleri çoğu zaman tartışma konusu olmuştur. Osmanlı sultanı V. Murat'ın şehzadeliği döneminde localarına kayıtlı olduğu masonlar, Türkiye'de 1861'den itibaren Osmanlı Yüksek Şurası adı altında yapılanmaya başlamışlardır. Cumhuriyet döneminde, Türkiye Yüksek Şurası adı altında faaliyetlerine rahatça devam eden masonlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ü açıkça masonluğa davet etmişlerdir. Dahası, Konvan adı verilen Dünya Masonlarının Genel Kongresi Türkiye'de toplanmış, bununla birlikte Türkiye'de Masonluk karşıtı eylemler başlamıştır. Bu süreci, 1935'te Mason localarının ve derneklerinin ilgası izlemiştir.

Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki cumhuriyet tarihimizi aydınlatacak son derece önemli belgeler ışığında cumhuriyetin ilk yıllarından ilgasına kadar olan dönemde masonluğun Türkiye'deki seyri hakkında bazı bilgiler paylaşılmaya çalışılarak bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mason Locası, Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal Atatürk, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Türkiye'de Masonluk.

Masonry in Atatürk Era and Some Archive Documents Related to Masons

Abstract

"Masonry" known as one of the mysterious guilds of the world. This guild became effective in some periods and their activities that made by them for "services for their own great mission" are always discussed by lots of people. In Republic of Turkey era, Masonry also invited Mustafa Kemal Atatürk with an open request to their guild and continued their activities under Turkey Supreme Council comfortably. Furthermore, "General Congress of Masonry Guilds of the World", organized in Turkey, after that, protests, which turned to Masonry, started. Formerly, Masonry guilds and societies repealed in 1935.

In this paper, we will try to examine and share information about the Masonry between first years of the foundation of Turkey and cancelation of Masonry guilds, with very important documents, which are in the Archive of President of the Republic of Turkey, to enlighten the history of modern Turkey.

Keywords: Lodge, Republic of Turkey, Mustafa Kemal Atatürk, Archive of Presidency, Masonry in Turkey.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin üzerinde en çok tartışılan, hakkında tam anlamıyla bir birliğin tesis edilemediği ve edilmesine de ihtimal nazarıyla bakılmadığı mevzuları arasında Masonluk, masonlar, Türkiye'deki faaliyetleri, Mustafa Kemal Paşa'nın masonlarla olan münasebetleri gibi konular gelmektedir.

Dünyanın en etkili ve gizli teşkilatlarından biri olarak görülen Masonluk, Türkiye'de de belli dönemlerde oldukça tesirli olmuş, mensupları arasında çok sayıda devlet adamının, bürokratların, işadamlarının, aydınların yer aldığı bir örgüt olagelmıştır. Bu teşkilatın faaliyetleri de çoğu zaman tartışma konusu olmuş, mensupları yüce bir davaya hizmet ettiklerini ifade ederlerken, muarızları vatana ihanete kadar varan iddialar ortaya atmışlardır.

Yeni bir yapılanma içine girerek, bünyesinde barındırdığı belgeleri araştırmacıların hizmetine sunan Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde, Cumhuriyet tarihimize ışık tutacak son derece önemli vesikaların olduğu bilinmektedir. Araştırmalarımız neticesinde söz konusu arşivde, masonlara dair oldukça ilginç bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Bir araştırmacı olarak, elde edilen bilgi ve belgelerin kamuoyu ile paylaşılmasının lüzumuna binaen bu makale kaleme alınmıştır. Bu çalışmadaki maksadım, dünyada ve ülkemizde hakkında çok sayıda çalışma yapılan Masonluk Teşkilatı ve faaliyetleri hakkındaki tartışmalara bir yenisini ilave etmek değildir. Sadece Masonluğun Türkiye'deki seyri ile alakalı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden elde edilen yeni bir takım vesikaları ilgililerin nazar-ı dikkatlerine arz etmektir.

* * *

Bilindiği üzere, Masonların Türkiye'deki ilk yapılanmaları, Osmanlı Yüksek Şûrası adı altında 25 Haziran 1861 tarihindedir. Bu tarihin aynı zamanda Sultan Abdülmecit'in vefat edip, tahta Sultan Abdülaziz'in geçtiği güne denk gelmesi de enteresandır. 90 gün tahta kalan Sultan V. Murat'ın şehzadeligi sırasında Mason Locasına kayıt olduğu bilinmektedir. Ardından tahta geçen Sultan II. Abdülhamit'in de muhtemelen ağabeyinin Mason örgütüne kayıtlı olması ve uluslararası bağlantıları sebebiyle ilk zamanlarda Masonluğa müsamahakâr davrandığı görülmektedir. 1905'te Sultan Murat'ın vefatından sonra Sultan II. Abdülhamit Han, masonlara karşı sıkı takibata başlamış ve 1908'e kadar İzmir ve Selanik dışında masonlar hiçbir faaliyette bulunamamışlardır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Masonlar Hilal-i Ahmer (Kızılay) ve Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme) gibi çeşitli kurumların çatısı altında faaliyetlerini artırarak devam ettirdiler. Cumhuriyet döneminde adını Türkiye Yüksek Şûrası olarak düzenleyen masonlar faaliyetlerini ağırlıklı olarak eğitim alanına kaydırdılar. Bununla birlikte durumu iyi olmayanlara sağlık yardımları yaparak toplumun teveccühünü kazanmaya çalıştılar (Mason, t.y., Türkiye'de Masonluk).

Cumhuriyetin ilânından bir süre sonra yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu uyarınca, gerek Türkiye Büyük Maşrıkı gerekse Türkiye Yüksek Şûrası birer resmî dernek olarak örgütlendi. 1927 yılında Türkiye Büyük Maşrıkı resmî olarak "Tekâmül-i Fikrî Cemiyeti" adını aldı. 1929 yılında ise bu derneğin adı "Türk

Yükseltme Cemiyeti” olarak değiştirildi. Türkiye Yüksek Şûrası ise 1932 yılında **“Türkiye Yüksek Masonluk Cemiyeti”** adı altında kendi resmî derneğini kurdu. Masonlar, cumhuriyetin ilk on yılında Türkiye’de hiçbir baskıyla karşılaşmamış, her türlü faaliyetlerini büyük bir serbestiyet içinde icra etmişlerdir (Mason Mahfili, t. y., Türkiye’de Masonluk Tarihi).

O döneme dair Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde yer alan belgeler de Cumhuriyetin ilk yıllarında masonların Mustafa Kemal Paşa’ya yakın ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. 28 Temmuz 1932 tarihinde Yeşoua (Yuşa) Elnekave adlı bir mason tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin Reis-i Cumhuru Atatürk’e hitaben yazılan mektup ilgi çekicidir (Bkz. EK 1). Kendi ifadesine göre, İstanbul Kadıköy’de Yeldeğirmeni semtinde ikamet eden Elnekave, Dışişleri Bakanlığında emekli bir bürokrattır. Elnekave, mektubun başında Atatürk’ün bütün Türklerin babası ve velisi olduğu gibi, Türkiye’de yaşayan masonların da en büyük hamisinin de kendileri olduğunu ifade ediyor. Türkiye’de yaşayan masonların hükümetin desteği sayesinde hiçbir baskıya maruz kalmadıklarını belirten Elnekave, kendileri açısından her şeyin mükemmel olduğunu zikrediyor (C. A., 01016361: 1).

Elnekave, bütün bu mükemmellikler içinde sadece bir boşluk bulunduğunu, o boşluğu da bizzat *“zat-ı devletlerinin imla ve ikmal buyurabileceklerini”*, yani *“zat-ı riyasetpenahilerinin (Cumhurbaşkanının) sinelerinin içinde bulunmasıyla kabil olabileceğini”* belirtiyor. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusunu ve Cumhurbaşkanını açıkça masonluğa davet ediyor ve ardından ilave ediyor: *“Muhterem simanızı cemiyet-i insaniyemizde görmek bizim için ve bütün dünya Masonluğu için pek büyük bir bahtiyarlıktır. Her memlekette devlet ve millet reislerinin Masonluğa kayd u iltihak olunmalarıyla Masonlar nasıl şereflenirlerse biz Türk masonları dahi o şereften mahrum kalmayub iltihakınızla daima şeref üzerine şereflenmek isteriz”* (C. A., 01016361: 1).

Türkiye Masonlarının üstad-ı azamı Remzi Sanver, bir TV programında Atatürk’ün mason olup olmadığı yönündeki soru üzerine şu cevabı vermişti: *“Gerçekten bilmiyoruz... Birisinin mason olduğunu söyleyebilmek için ya bir locanın kayıt defterinde ismi olması lazım ya da localar toplantılarının sonunda bir özet yazılır. Bizim elimizdeki belgelerde Atatürk’e dair böyle bir belge yok. Ama Avrupa’daki bazı mason tarihçileri mason listeleri yaparken Mustafa Kemal Atatürk’ü de bu masonlara dahil ederler. Ama böyle bir belge yok, olmadıkça da “Bilmiyoruz” demek zorundayız”* (Habertürk, 2010).

Elnekave bu teklifinden sonra, **Konvan** adı verilen Dünya Masonlarının Genel Kongresinin Türkiye’de toplanacağını, Konvan’a katılacaklardan müteşekkil bir heyetin Mustafa Kemal Paşa tarafından da kabul edileceğini bildirmektedir. Kabul esnasında sohbetin ister istemez masonluk hakkında olacağı hasebiyle, kabulde hazır olanların Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanını da Masonluk Cemiyetinin bir üyesi olarak görmelerinin bütün masonları mutlu edeceğini ifade

etmektedir. Bununla birlikte, şayet Mustafa Kemal Paşa'nın uygun görmesi halinde hem yukarıda bahsedilen konuları müzakere etmek, hem de kendilerine mutat olduğu üzere "İptidai Masoni" (Masonluğa Giriş) vesikasını bizzat takdim etmek arzusunda olduğunu yazmaktadır (C. A., 01016361: 1).

Bu mektubun yazılmasından 38 gün sonra, 6 Eylül 1932'de mektupta bahsi geçen **Konvan**'ın toplanması münasebetiyle **Konvan** Reisi Darülfünun'da kimya müderrisi, yani İstanbul Üniversitesi'nde kimya profesörü olan Mustafa Hakkı "Reisicumhur Ulu Gazi Mustafa Kemal Hz."ne hitaben bir telgrafname göndermiştir. Telgrafta, milletlerarası Mason Birliği'nin VII. Konvanı'nın İstanbul'da toplanması münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa'ya minnet ve şükranlarını sunarak, Konvan'a iştirak edenlerin, Türkiye'nin kısa zamanda kat etmiş olduğu mesafeden memnuniyet duyduklarını ve gelişme yolundaki başarıların devam etmesini temenni ettiklerini bildirmektedir (C. A., 01016908: 277).

Telgrafa cevap iki gün sonra yazılıyor. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri (o zamanki ifade ile Riyaset-i Cumhur Katib-i Umûmisi) Hikmet imzalı ve Mustafa Hakkı'ya hitaben yazılan cevabi yazıda, Türkiye hakkındaki iyi dileklerin yer aldığı telgraflarından "Reis-i Cumhur Hazretleri'nin memnun oldukları" ifade edilmektedir (C. A., 01016908: 278). (Bkz. EK 2).

Bu mektup ve telgraflardan daha ilginç, Elnekave'nin mektubundan yaklaşık iki ay önce, ABD'den Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazılan bir mektuptur. Mektubun İngilizce aslında 2/6/32 tarihi yer alırken, Türkçe tercümesinde 2/6/1931 tarihi verilmiş olup, aslı esas kabul edilmiştir. Mektup New York'ta bulunan Masonic Simple Club Syracuse mensubu John A. Deering tarafından kaleme alınmış. Deering, kendisinin masonlukta 32. dereceye ulaştığını, bunu tescil etmek üzere kendisine verilen sertifikanın üzerinde beş Amerikan başkanı ve eşlerinin yanı sıra Amerika ve Avrupa'nın önde gelen meşhur şahsiyetlerinin imzalarının yer aldığını, Mustafa Kemal Paşa'nın imzasının da sertifikasının üzerinde bulunmasının kendisine büyük bir şeref katacağını beyan etmektedir. Kendisine verilen sertifikanın çok kıymetli olması ve kaybolur endişesiyle posta yoluyla göndermekten imtina ettiğini, uygun görmeleri halinde Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını bir kâğıt üzerine yazarak gönderme lütfunda bulunması halinde onu sertifikasının üzerine yapıştıracağını yazmaktadır. Posta masraflarının karşılanması için de 5 sent mektuba iştirilmiştir.

Mektubun asıl ilginç olanı, hitap kısmıdır. "Diktatör Kemal Paşa, İstanbul, Türkiye" olarak başlayan mektubun hitap kısmında ise "Muhterem Diktatör Paşa" ifadesi yer almaktadır (C. A., 01016349: 63, 64). (Bkz. EK 3)

Masonlar, İstanbul'da gerçekleştirilen **Konvan**'ın basında geniş ilgi toplaması neticesinde, bir süre sonra Türkiye'de Masonluk karşıtı eylemlerin başladığını ileri sürüyorlar. **Konvan**'a kadar hükümetin her türlü desteğini aldıklarını belirten Masonlar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ileri gelenlerinden olan üç bakanın, daha önce Masonluğa girmek istemeleri ve taleplerinin kabul edilmeyişini bahane ederek, Fırka içinde Masonluğa karşı bir kampanya

açtıklarını, Mason Localarının kapatılması için kanun teklifi hazırlamaya başladıklarını ve bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın desteğini sağlamaya çalıştıklarını iddia ediyorlar (Mason Mahfili, t. y., Türkiye'de Masonluk Tarihi).

Mason örgütlerinin o tarihlerdeki ileri gelenleri, durumun hayli kritik bir boyuta varmış olması nedeniyle, "*Türkiye Cumhuriyeti'ndeki terakkileri nazar-ı itibara alarak*" 10 Ekim 1935 tarihinde locaların ve derneklerin kapatılmasına karar vermişler. Kendisi de mason olan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya da, "*Masonluğun istihdaf eylediği (hedeflediği) sosyal ve kültürel faaliyetlerin bir müddetten beri Halkevleri ve Halk Odaları tarafından yapılmakta olduğu göz önünde tutularak, Masonluğun artık faaliyetini terk etmesi lazım geldiğine partice karar verilmiş olduğunu ve hükümetin de bu kararı tatbik mevkiine koymak zorunda olduğunu*" açıklamıştı (Kaya, 2012a, s. 190).

Masonlar, bu olaydan önce Mustafa Kemal Paşa'nın Masonluğa karşı hiçbir olumsuz tutumu ya da tavrının olmadığını, bu konuda daha önce hiçbir söz söylenmediğini, hiçbir şey yazılmadığını ifade ediyorlar. Ancak, mason locaları ve dernekleri kapanır kapanmaz, bu olayın Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine gerçekleştirilmiş olduğuna dair çıkarılan söylentilere de anlam veremiyorlardı (Mason Mahfili, t. y., Türkiye'de Masonluk Tarihi).

Her ne kadar Masonlar, kendilerine karşı menfi herhangi bir tutumun olmadığını düşünseler de, İstanbul'daki masonların merkezlerinden biri olan Büyükaada Yat Kulübüne mensup masonların beraberce kaleme aldıkları, ancak Sadettin Ferit imzalı, tarihsiz bir mektup, o dönemde masonlara karşı bir takım hücumların olduğunu ortaya koymaktadır. Mektupta hitap bulunmuyor, ancak içeriğinden dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'e yazıldığı anlaşılıyor. Masonların o dönemlerde kendilerine yönelik faaliyetlerden dolayı büyük hayal kırıklığı yaşadıkları ve buna sebep olarak da Mahmut Esat Bey'i görmekten derin üzüntü duydukları ifade edilmektedir. Masonların bu üzüntülerinin sebebi, mektupta da ifade edildiği gibi, sadece Mahmut Esat Bey'in son dönemlerde takındığı anti-tavır değil, İzmir'deki mason locasına yapılan silahlı saldırıdan kaynaklanmaktadır (C. A., 01009868: 1, 2).

Bir yaklaşıma göre Adliye Vekili Mahmut Esat Bey ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker mason olmak için İstanbul'daki Necat Locasına başvurmuş; ancak üyeliğe kabul edilmemişlerdir. Bunun üzerine Mahmut Esat Bey İzmir'deki Zühal Locası'nın camlarını kurşunlamış ve bu olay da polis tarafından kapatılmıştır (Uyar, 2000: 63). Mahmut Esat Bey ise İzmir'de yayınlanan Anadolu Gazetesinde bir yazı kaleme alarak kendisi hakkında masonluğa girmeye çalıştığı; fakat kabul edilmediği şeklindeki yaklaşımların gerçeği yansıtmadığını ileri sürmüştür (Aybars, 1994-1995:249).

Söz konusu mektubun tehditkâr bir üslupla Mahmut Esat Bey'den korktukları için veya masonluk karşıtı faaliyetlerinden vazgeçmesi için yazılmadığı ve sert bir dille kaleme alındığı anlaşılıyor. Masonlar kızgın bir şekilde sadece

Türkiye’de değil, dünyanın hiçbir yerinde kendi idealleri doğrultusunda faaliyetlerini icraya mani olacak bir gücün bulunamayacağını ilave ediyorlar. Fakat daha sonra bu olayların asıl müsebbibinin Mahmut Esat Bey’in olmadığı ve asıl sorumlunun kim olduğu hakkında ellerinde vesikanın bulunduğu, ancak açıklamak için biraz daha zamana ihtiyaçları olduğu belirtiliyor. Mahmut Esat Bey tarafından Masonlar aleyhinde yapılan hiçbir şeyin kendisinin isteğiyle yapılmadığını, bütün bunların Cumhuriyet Halk Fırkası Sekreteri Recep (Peker) Bey tarafından tertip edildiğinin kendilerince malum olduğunu zikrediyorlar. Bu konudaki bilgilerinin belgeli olduğunu, Recep Bey’in “*aklımca bütün dünyadaki masonluğun kökünü kurutmağa karar vermiş bir bedbaht*” olduğunu ve kendisine de “çok açık bir lisanla” mektup yazdıklarını ifade ediyorlar. Masonluğun ilgası veya kendi kendilerini feshetmelerinden kısa bir süre önce kaleme alındığı anlaşılan mektup yine tehditkar ifadeler içeren şu satırlar ile nihayete eriyor: “*Hakikaten bizi mahvetmek mi istiyorsunuz ve bu imkanı iki küçük çapulcunun serseri teşebbüsü ile hakikaten temin edeceğinizi mi zannettiniz? ...Bizim karşımıza çıkacakların mağlubiyetleri muhakkaktır... Bizim hedefimiz asırlardan beri tespit ve tayin edilmiş olan hedeftir: Türk insanlık hedefi. Bu hedef asla değiştirilemez*” (C. A., 01009868: 1, 2). (Bkz. EK 4)

Masonların Mahmut Esat Bey’e kızgınlıklarına sebep olan hadise muhtemelen şudur: Masonluğun ilgasından kısa bir süre önce Atatürk, Mahmut Esat Bozkurt’u yanına çağırılmış, ona masonlar hakkında bir kitap vererek incelemesini ve meclis kürsüsünden masonlara hücum eden bir konuşma yapmasını istemişti. Mahmut Esat Bey çok iyi bir hatipti. Hazırlanmış ve şöyle bir konuşma yapmıştı: - "Biz atalarımızın mensup olduğu tarikatları kapattık. Masonluk da kökü dışarda, bir Yahudi tarikatından başka bir şey değildir. Onu da kapatmamız gerekir". (http://www.masonluk.8m.com/masonlugun_kapanisi.htm, erişim tarihi: 22.04.2016).

Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin kurumsallaşması aşamasında 1931 ve 1935 yıllarındaki CHP’nin III. ve IV. Olağan Kongrelerinde alınan kararların önemli bir etkisi olmuştur. Özellikle 1935 yılındaki V. Olağan Kongre’de birçok cemiyet ve derneklerin kapatılmasının yolu açılmıştır. Bu dönemde 1931’de Türk Ocakları da kapatılarak mallarının CHP’ye devri gerçekleşmiş ve 1932’de Halkevleri örgütü kurulmuştur. Muallimler Cemiyeti, Kadınlar Birliği gibi cemiyetler kapatılarak devlet ve toplum hayatında bir tür yeknesaklığın temelleri atılmıştır. Çarpıcı bir başka örnek olarak da 1934’te Radyoda Alaturka Musikinin yayınlanması, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından bizzat yasaklanmıştır. Bu gelişmeler bütünüyle düşünüldüğünde köktenci bir batıcılık algısının ve seçkin Tek Parti anlayışının döneme egemen olan ideolojik ve siyasi bir yöntem olduğu görülebilir (Kaya, 2012b, s. 279-298).

Masonlar fiiliyatta kendi kendilerini feshettiklerini açıklasalar da, dünya kamuoyunda bu olay Türkiye hükümeti tarafından masonluğun ilgası olarak algılanmış ve büyük yankı uyandırmıştı. Hatta bu hadise başka ülkelerde de masonluğun kaldırılmasına ilham kaynağı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa’nın

manevi evlatlarından olan ve tahsil için İsviçre'ye gönderilen Afet (İnan) Hanım, oradan yazdığı bir mektubunda, İsviçre'de masonluğun kaldırılması için referandum yapılacağını ve İsviçre hükümetinin propaganda çalışmalarında Türkiye'de masonluğun kaldırılışı hadisesinden istifade etmek istediğini yazar. Bunun için Dahiliye Vekaletinden konuyla alakalı bilgi ve belge talebinde bulunur (C. A., 01014681: 1, 2). (Bkz. EK 5).

ABD'deki masonlar da ilga hadisesinden dolayı şaşkın ve endişelidirler. ABD'deki Mason reislerinden Mr. Cowles, Washington Büyükelçiliğimizi ziyaret ederek, görüştüğü yetkiliye Masonluğun neden feshedildiğine dair sorular yöneltir. Dışişleri personelimiz cevap olarak, Türkiye'deki mason localarının kendi kendilerini feshettiklerini, masonluğun tatbik ettiği hedeflerin cumhuriyet ve hükümetimizin feshe sebebiyet verdiğini ifade eder. Mr. Cowles, meselenin bu şekilde tefsirini daha önce duymadığını, kendilerine gelen bilginin, masonların milletlerarası bir teşkilat olması ve Türk masonlarının ülke dışından gelebilecek talimatlara uygun hareket etmesi imkân ve ihtimalinin Türk hükümeti tarafından tasvip edilmediği yönünde olduğunu belirtir. Mr. Cowles, o güne kadar gerek yazılarında, gerekse konferanslarında Türkiye'den ve Cumhurbaşkanı'dan hep sitayişle bahsettiğini, Türkiye'de 3 bakan ve 60 milletvekilinin mason olmasına rağmen masonluğa karşı böyle bir hareketin cereyan etmesinden derin üzüntü duyduğunu sözlerine ilave eder. Washington Büyükelçiliğimiz ise bu görüşmenin ardından, yine tehditkar bir ifadeyle Türkiye'nin bundan sonra masonların ülkemiz hakkındaki müspet propagandalarından istifade edemeyeceğini belirtir (C. A., 01013198: 4). (Bkz. EK 6).

Almanya da Türkiye'de masonluğun ilgasını ilgiyle takip etmiş ve çeşitli Alman gazetelerinde konuyla ilgi haber ve yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlardan birinde şu ifadeler yer verilmiştir: *"Bundan bir müddet önce Türkiye'de farmasonluk yasak edilmiştir. Fakat bu tedbir bütün localar mensupları nüfuzlu mevki ve makamlardan uzaklaştırıldıkları takdirde tam ve müessir (etkili) olabilir. Çünkü malum olduğu üzere locadaki yemin daimi bir bağlılık ifade eder. Loca mensuplarından hiç biri locadan çıktıktan sonra da bu yemin ve taahhüdünden kurtulamazlar. Şu halde Türkiye'de farmasonluk yasak edilmekle beraber loca mensuplarının birbirine bağlılığının ve bunların faaliyetlerinin önüne geçilmiş değildir. Bundan kısa bir müddet önce komünizm hakkında matbuatta (basında) açılan şiddetli bir münakaşa münasebetiyle öğrenilmiştir ki, Türkiye'de Yahudiler ve farmasonların tesir ve nüfuzları hala feokalde büyüktür. Şimdi öyle görünüyor ki Ankara bu fenalığın esastan önüne geçmeğe karar vermiştir..."* (C. A., 01011568: 20). (Bkz. EK 7).

Sonuç

Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgelerden yararlanarak, cumhuriyetin ilk yıllarından ilgasına kadar olan dönemde masonluğun Türkiye'deki seyri hakkında bazı bilgi ve belgeler paylaşılmaya çalışıldı. Sonuç olarak Türkiye'nin, cumhuriyetin ilk 15 yılında masonlar için son derece elverişli bir ülke

konumunda olduğunu söylemek mümkündür. Masonların o dönemde, hükümetin desteğini arkalarına alan, kabinede kendilerine bağlı birçok bakanı, mecliste onlarca milletvekili bulunan, askeri ve sivil bürokrasinin önemli kademelerine ve kritik noktalara adamlarını yerleştiren bir teşkilat olduğu görülüyor. Devlete, devlet erkânına karşı oldukça rahat tavırlar içinde oldukları, devletin en tepesindeki ismi, ülkenin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'yı bile açıkça masonluğa davet etmelerinden anlaşılmaktadır. Maalesef Mustafa Kemal Paşa'nın bu davete nasıl bir cevap verdiği dair bir bilgiye ulaşamamıştır. Masonluğa daveti havi mektupta belirtilen **Konvan**'ın Türkiye'de yapılmasına müsaade edilmesi, ardından **Konvan** reisinin desteklerinden dolayı teşekkürlerini ve hürmetlerini içeren mektubuna cevaben Mustafa Kemal Paşa'nın duyduğu memnuniyeti ifade etmesi, söz konusu davete olumsuz bir tepkinin verilmediği izlenimini hasıl etmektedir.

Elnekave tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın masonluğa davet edilmesi şu soruların sorulmasını da elzem kılmaktadır: Malum olduğu üzere, son dönemlerde Mustafa Kemal Paşa'nın mason localarına kayıtlı olduğu yönünde iddialar ileri sürülmektedir. Şayet bu iddialar doğru ve Mustafa Kemal Paşa mason ise, kendisini masonluğa davet eden Türkiye masonlarının önde gelenlerinden birisinin bu durumu bilmemesi mümkün müdür? Mason olan birisi yeniden masonluğa davet edilebilir mi? Veyahut bir kişi birkaç mason locasına birden kayıt olabilir mi? Bu sorulara sağlam delil ve vesikalar ışığında cevaplar verilmesi gerekir.

Söz konusu davetten 3 ay önce ABD'den yüksek dereceye ulaşmış bir masonun Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektup da son derece ilgi çekicidir. Mektubu ilginç kılan içeriğinden ziyade hitap kısmıdır: "*Muhterem Diktatör Paşa*". Bu ifade bazı siyasilere ve yazarlar tarafından Cumhurbaşkanımıza yöneltildiğinde Cumhurbaşkanımız, kendisine bu şekilde hitap edilmesinden dolayı rahatsızlığını defalarca beyan etmiştir. Ancak bu hitabın üst düzey bir mason tarafından İngiliz lisanındaki son derece naif ve kibar bir ifadeyle (*Honorable*=şerefli, değerli, muhterem, onurlu) yöneltilmesi, muhatabını yüceltme ve hürmet ifadesi olarak mı değerlendirilmelidir, yoksa içinde bir istihza ve tahkiri barındıran küstah ve densiz bir ifade olarak mı takdir edilmelidir? Günümüzde böyle bir ifadenin kesinlikle tahkir amaçlı olduğu, Cumhurbaşkanımıza atfedildiğinde kendilerinin ne denli rahatsızlık duyduğu yazılı ve görsel medyada sıklıkla yer bulmuştur. Peki Mustafa Kemal Paşa'nın bu hitaba bir tepkisi olmuş mudur? Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde yer alan vesikalar arasında buna cevap teşkil edecek bir belgeye maalesef rastlanmadı. Atatürk'ün bu mektuptan üç ay sonra kendisini masonluğa davet eden bir mektuba muhatap olması ve İstanbul'da **Konvan**'ın toplanmasına müsaade etmesi, **Konvan** heyetini kabul etmesi nazar-ı dikkate alınca hitabın, muhatabında bir rahatsızlığa yol açmadığı zehabına kapılmak ihtimali artmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise, bazı terim ve kavramlara zaman içinde farklı anlamlar yüklediği göz önüne alınarak, o dönemde bir devlet başkanına "Diktatör" diye hitap etmenin hiçbir rahatsızlığa sebebiyet vermediği de değerlendirilebilir.

Söz konusu mektuplardan ancak üç yıl sonra masonluğun kapatılması veya kendilerini feshetmelerinin ise bir danışıklı döğüşten ibaret olduğu düşüncesi hâsıl olmaktadır. Nitekim Almanlar da bu düşünce içinde olmuşlar ve masonluğun tamamen ortadan kaldırılması isteniyorsa bütün kadrolarının tasfiye edilmesi gerektiğini tavsiye etmişlerdir ki, masonluğun “ilgası”ndan sonra bile Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında çok sayıda masonun yer almasının bu düşüncüyü destekler mahiyette olduğu görülür. Zaten masonlar 13 yıl süren bu döneme “Türk masonluğunun uyku dönemi” adını verirler ve 1948 yılında yeniden faaliyetlerine başlarlar. Atatürk'ün yapmış olduğu bütün icraatları destekleyenlerin, onun kapattığı bir teşkilatın ölümünden sonra yeniden faaliyete geçmesine sessiz kalmaları da ayrı bir garipliktir.

Son söz olarak, tüm dünyada her dönemde tartışılan masonluk ve masonlar hakkında bilinmeyenlerin sayısı çok olduğu sürece, benzer tartışmalar sürekli olagelecektir.

Kaynakça / Reference

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01009868, Belge No: 1, 2, Ek No: 1-14. (Saadettin Ferit İsminde Bir Masonun, Masonların İzmir Kulübüne Yaptığı Saldırıyı Kınadığı Mektubu ile Bilgi Notu).

_____, EBİS No: 01011568, Belge No: 20, Ek No: 127, 128 (Matbuat Umum Müdürlüğünün Dış Basına Ait Haber Bülteni).

_____, EBİS No: 01013198, Belge No: 4, Ek No: 4 (ABD mason reislerinden Mr. Cowles'in Washington Büyükelçimizle yaptığı mülakat özeti).

_____, EBİS No: 01014681, Belge No: 1, 2, Ek No: 1, 3, (Afet Hanım'ın, Profesör M.Pittard'a Gönderilen Yazıların Verildiği, Cenevre'de Yapılacak Olan Masonluk Referandumu Sürecini ve Türkiye için de Görüşme Yapmak İstedikleri, Ayrıca Okul Giderleri Gibi Konuları Dile Getirdiği Mektubu).

_____, EBİS No: 01016349, Belge No: 63, 64, Ek No: 117-119 (Masonlukta 32. Dereceye Havi Sertifikasının Üzerine Reiscumhur Atatürk'ün İmzasını Eklemek İsteyen Amerika'dan John A. Deering'in Mektubu İle Tercümesi).

_____, EBİS No: 01016361, Belge No: 1 (“Mustafa Kemal Paşa'nın Mason Olmasını ve Yapılacak Dünya Mason Kongresine Katılmasını Teklif Eden Yeşoua Elnekave'nin Mektubu”).

_____, EBİS No: 01016908, Belge No: 277, Ek No: 302 (“Uluslararası Masonlar Birliği Konvan Reisi Mustafa Hakkı'nın, İstanbul'da Toplanmaları Münasebetiyle Atatürk'e Hümetlerini Bildirdiği Yazısı”).

_____, EBİS No: 01016908, Belge No: 278, Ek No: 304 (“Uluslararası Masonlar Birliği Konvan Reisi Mustafa Hakkı'nın, İstanbul'da Toplanmaları Münasebetiyle Atatürk'e Hüremetlerini Bildirdiği Yazıya Atatürk'ün Cevabi Teşekkür Yazıları”).

Telif ve Tetkik Eserler

Aybars, E. (1994-1995). “Mahmut Esat Bey ve Masonlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, C. II, ss. 245-262.

Kaya, Y. (2012b). “Erken Cumhuriyet Döneminde Kökten Modernleşmenin Bir Göstergesi Olarak Musiki İnkılabı”, *History Studies, International Journal of History*, Volume: 4/12, 2012, ss. 279-298.

Uyar, H. (2000), *Mahmut Esat Bozkurt*, (1. Basım). İstanbul: Buke Yayınları.

Tezler

Kaya, Y. (2012a). *Bir Devlet ve Siyaset Adamı Şükrü Kaya*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

İnternet Erişimleri

Habertürk (2010). Erişim adresi: <http://www.haberturk.com/yasam/haber/563008-herkes-kapimizi-calabilir>, erişim tarihi: 23.04.2016.

Mason (t. y.). Türkiye'de Masonluk. Erişim adresi: http://www.mason.org.tr/web/03_turkiye.html, erişim tarihi: 20.04.2016.

Masonluk (t. y.). Masonluğun Kapanışı. Erişim adresi: http://www.masonluk.8m.com/masonlugun_kapanisi.htm, erişim tarihi: 22.04.2016.

Mason Mahfili (t. y.). Türkiye'de Masonluk Tarihi. Erişim adresi: <http://www.mason-mahfili.org.tr/masonlugun-tarihcesi/turkiyede-masonluk-tarihi/>, erişim tarihi: 20.04.2016.

EKLER

EK 1. EBİS No: 01016361, Belge No: 1 (“Mustafa Kemal Paşa'nın Mason Olmasını ve Yapılacak Dünya Mason Kongresine Katılmasını Teklif Eden Yeşoua Elnekave'nin Mektubu”).

EK 2. EBİS No: 01016908, Belge No: 278, Ek No: 304 (“Uluslararası Masonlar Birliği Konvan Reisi Mustafa Hakkı'nın, İstanbul'da Toplanmaları Münasebetiyle Atatürk'e Hüremetlerini Bildirdiği Yazıya Atatürk'ün Cevabi Teşekkür Yazıları”).

EK 3. EBİS No: 01016349, Belge No: 63, 64, Ek No: 117-119 (Masonlukta 32. Dereceye Havi Sertifikasının Üzerine Reiscumhur Atatürk'ün İmzasını Ekleme İsteyen Amerika'dan John A. Deering'in Mektubu İle Tercümesi).

EK 4. EBİS No: 01009868, Belge No: 1, 2, Ek No: 1-14. (Saadettin Ferit isminde bir masonun, masonlara ait İzmir Kulübüne yapılan saldırıyı kınadığı mektubu ile bilgi notu).

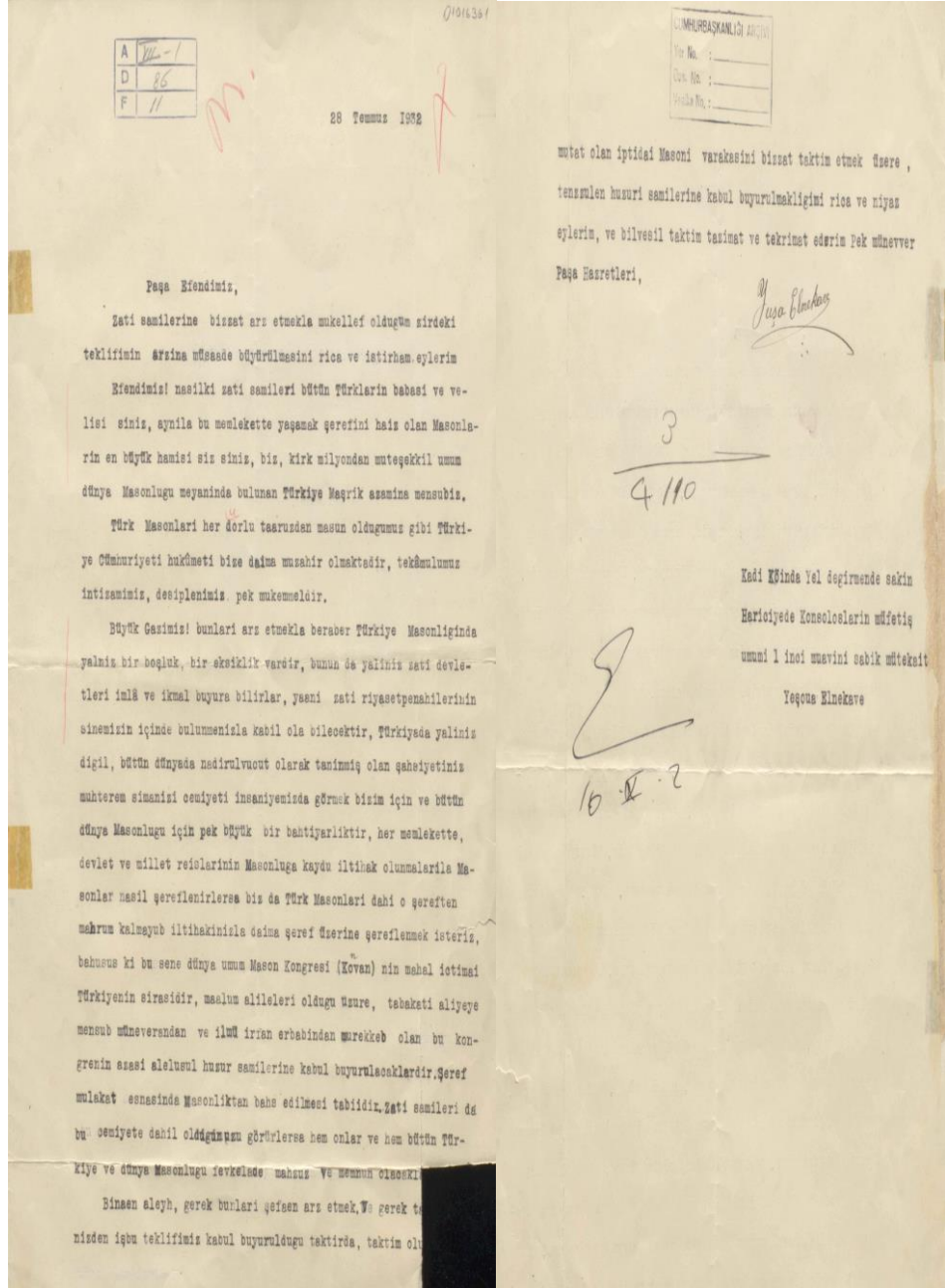
EK 5. EBİS No: 01013198, Belge No: 4, Ek No: 4 (İsviçre'de Masonluğun Kaldırılması için Referanduma Müracaat Edileceği ve Türkiye Mason Localarının Kapatılmasının Sebepleri ile Müspet Vesikaların Mevcut Olup Olmadığının Sorulduğuna Dair Afet Hanım'dan Alınan Mektuba İlişkin, Riyaset-i Cümhur Umum-i Kâtipliği ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Arasında Yapılan Yazışma).

EK 6. EBİS No: 01013198, Belge No: 4, Ek No: 4 (ABD mason reislerinden Mr. Cowles'in Washington Büyükelçimizle yaptığı mülakat özeti).

EK 7. EBİS No: 01011568, Belge No: 20, Ek No: 127, 128 (Matbuat Umum Müdürlüğünün Dış Basına Ait Haber Bülteni).

Atatürk Döneminde Masonluk ve Masonlarla İlişkilere Dair Bazı Arşiv Belgeleri (Masonry in the Time of the Atatürk and Some Archive Documents Related to Masons)

Ek 1: EBİS No: 01016361, Belge No: 1 ("Mustafa Kemal Paşa'nın Mason Olmasını ve Yapılacak Dünya Mason Kongresine Katılmasını Teklif Eden Yeşoua Elnekave'nin Mektubu")

DEVLET
Telgrafhaberından
dolayı mes'uliyet kabul
etmez.

T. C. P. T. T. No. 801

TELGRAFNAME

Adres: Reisiümhur
ulu gazi ataturk
Kemal ÖZCAN
Dolmabahçe Beşiktaş

Tarih: 6.9.1932

(*) R = Resmî demektir
G = Gayri resmî demektir.

İLK MERKEZ	No.	Kellime	VERİLDİĞİ		R. G. (*)	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
Beyoğlu 438	56	6-9-1932	14	15		İstanbul	6-9-1932	14	

Beyoğlu 438 56 6-9-1932 14 15 İstanbul 6-9-1932 14

Milletler arapındaki mason birliği godinci
Konvansinin İstanbulda toplanması münasebetiyle
hur ve layik türkçemizin büyük kurtuluşunu
sağlık ve saadetinin devanı ve yurdumuzu
şerefle yükseltmesi ve maddi ve manevi
terakki yolunda görülen muvaffakiyetin temadisi
temenniyatına hürmetle ve candan alkışlarla

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
RİYASƏTİ
KATİBİ
UMUMİLİĞİ

Dolmabahçe : 8 / IX / 1932

4
619

Mustafa Hakkı Beyfendi,

Darülfünun Kimya Müderrisi
Bomonti, Sisli paşası apartmanı arkasında
Papazınopolos grand-nami No 4
PANGALTI

C : Türkiye Hakkındaki her temenniyatınızı havi telgrafınızdan Reisiümhur Hazretlerinin memnun olduklarını bildiririm Efendim .

Riyasetiümhur Kâtibi Umumîsi

Hikmet

GÜMURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ
Yer No. :
Dos. No. :
Vezika No. :

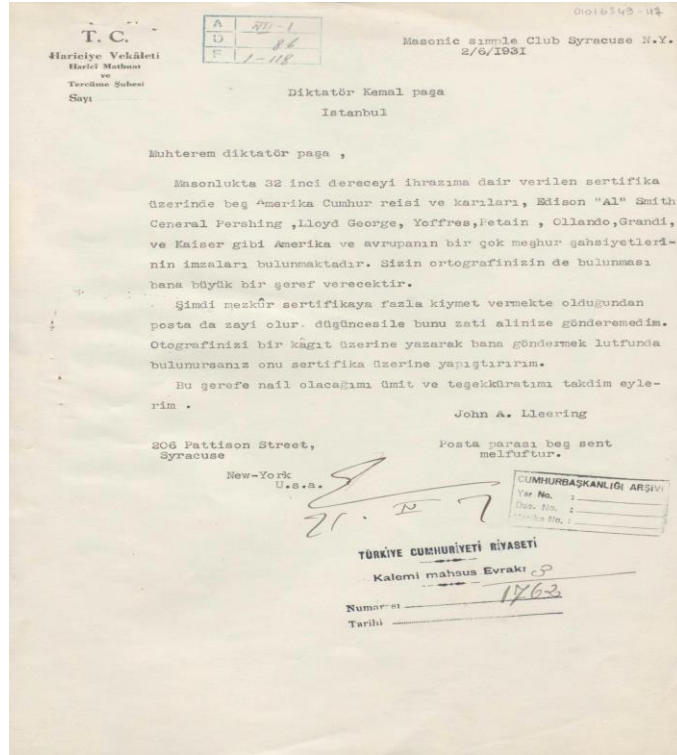
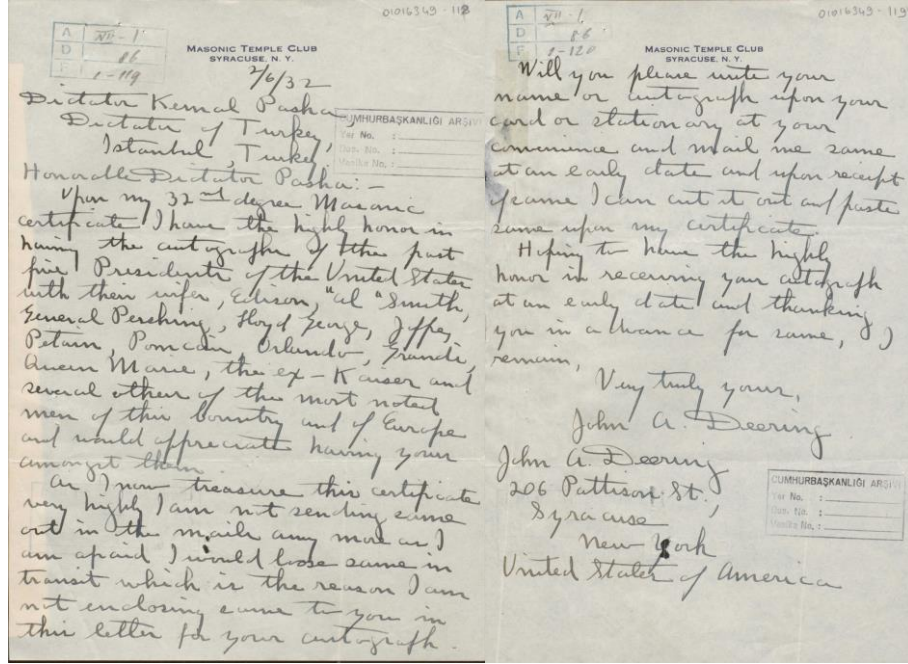
Y. 8-9-32

EK 2. EBİS No: 01016908, Belge No: 278, Ek No: 304 ("Uluslararası Masonlar Birliği Konvan Reisi Mustafa Hakkı'nın, İstanbul'da Toplanmaları Münasebetiyle Atatürk'e Hümetlerini Bildirdiği Yazıya Atatürk'ün Cevabi Teşekkür Yazıları").

Atatürk Döneminde Masonluk ve Masonlarla İlişkilere Dair Bazı Arşiv Belgeleri (Masonry in the Time of the Ataturk and Some Archive Documents Related to Masons)

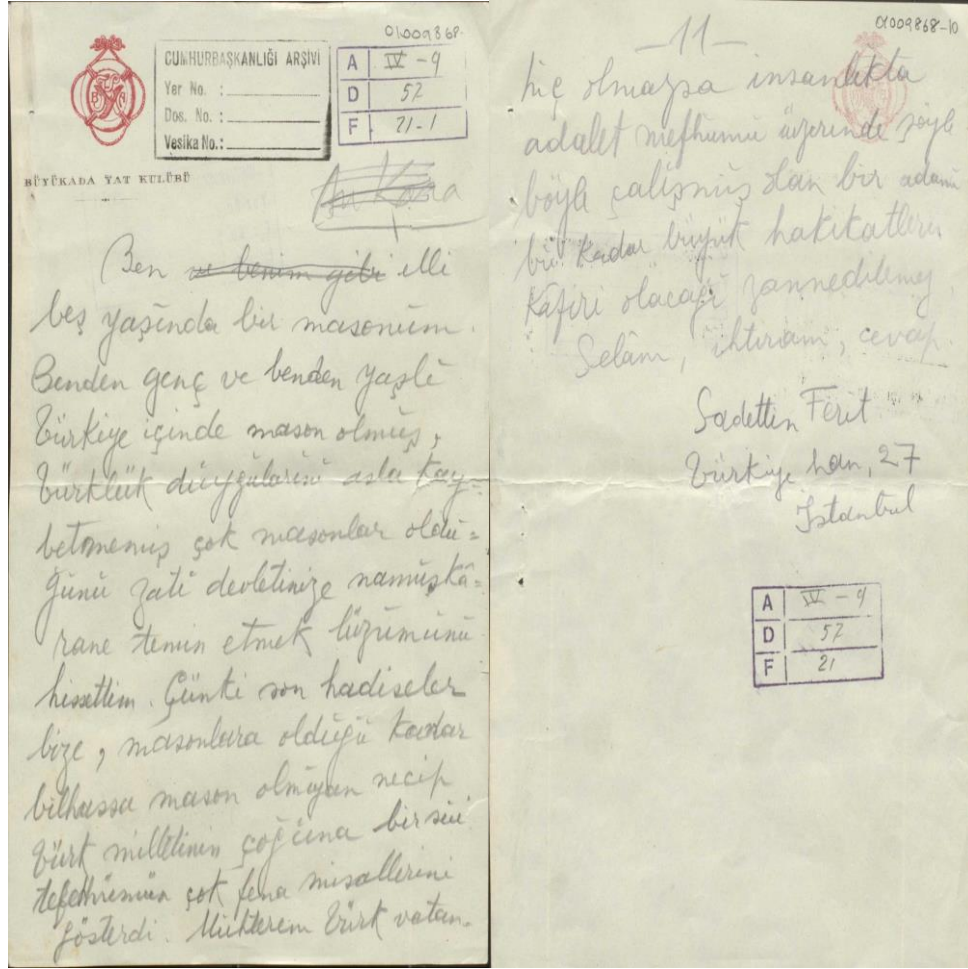
EK 3: EBİS No: 01016349, Belge No: 63, 64, Ek No: 117-119 (Masonlukta 32. Dereceye Havi Sertifikasının Üzerine Reisicumhur Atatürk'ün İmzasını Ekleme İsteyen Amerika'dan John A. Deering'in Mektubu İle Tercümesi).

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"
[itobiad]

ISSN: 2147-1185

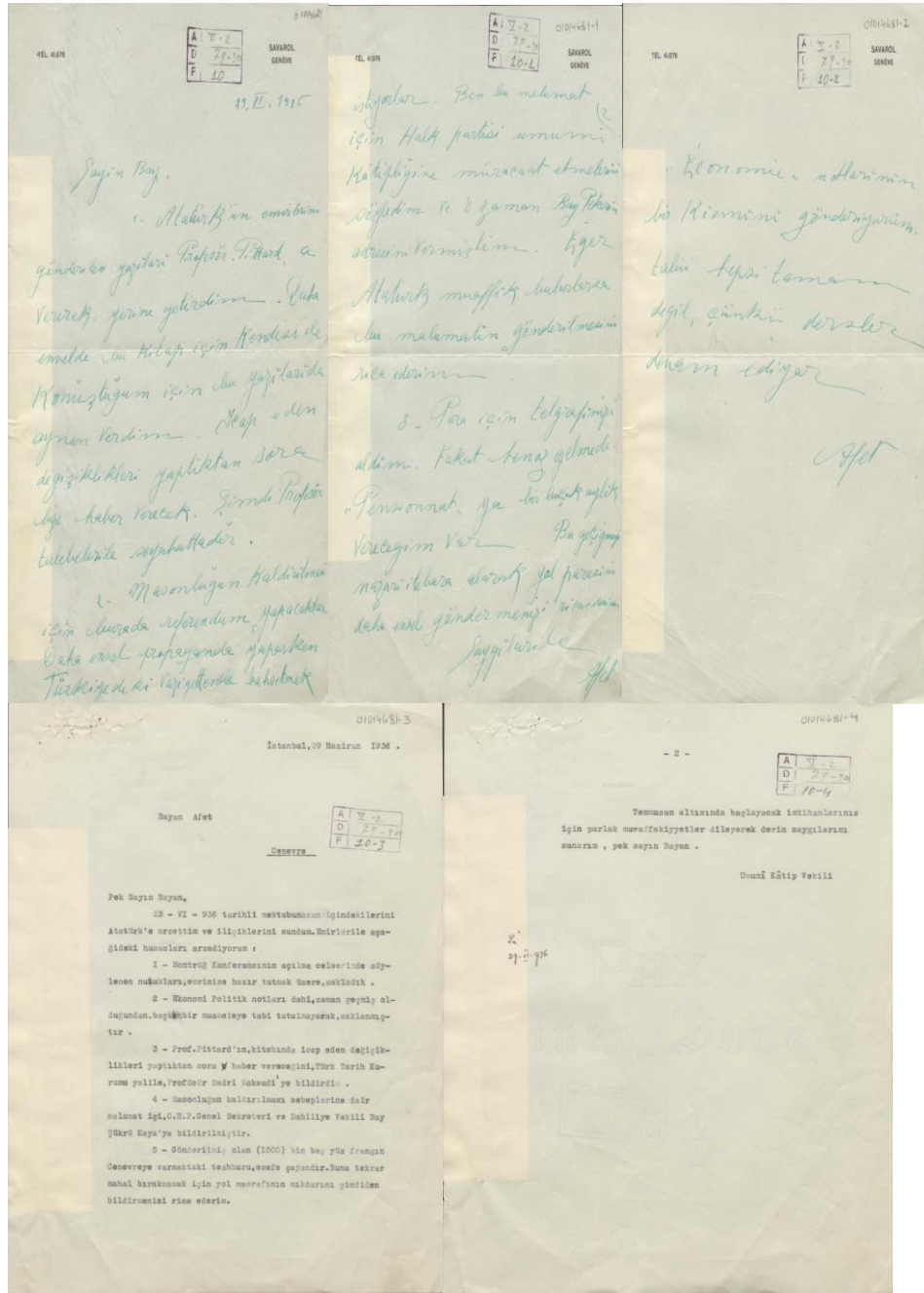

EK 4. EBİS No: 01009868, Belge No: 1, 2, Ek No: 1-14. (Saadetin Ferit isminde bir masonun, masonlara ait İzmir Kulübüne yapılan saldırıyı kınadığı mektubu ile bilgi notu). Mektup toplamda 20 sayfa olduğu için ilk ve son sayfaları eklenmiştir.

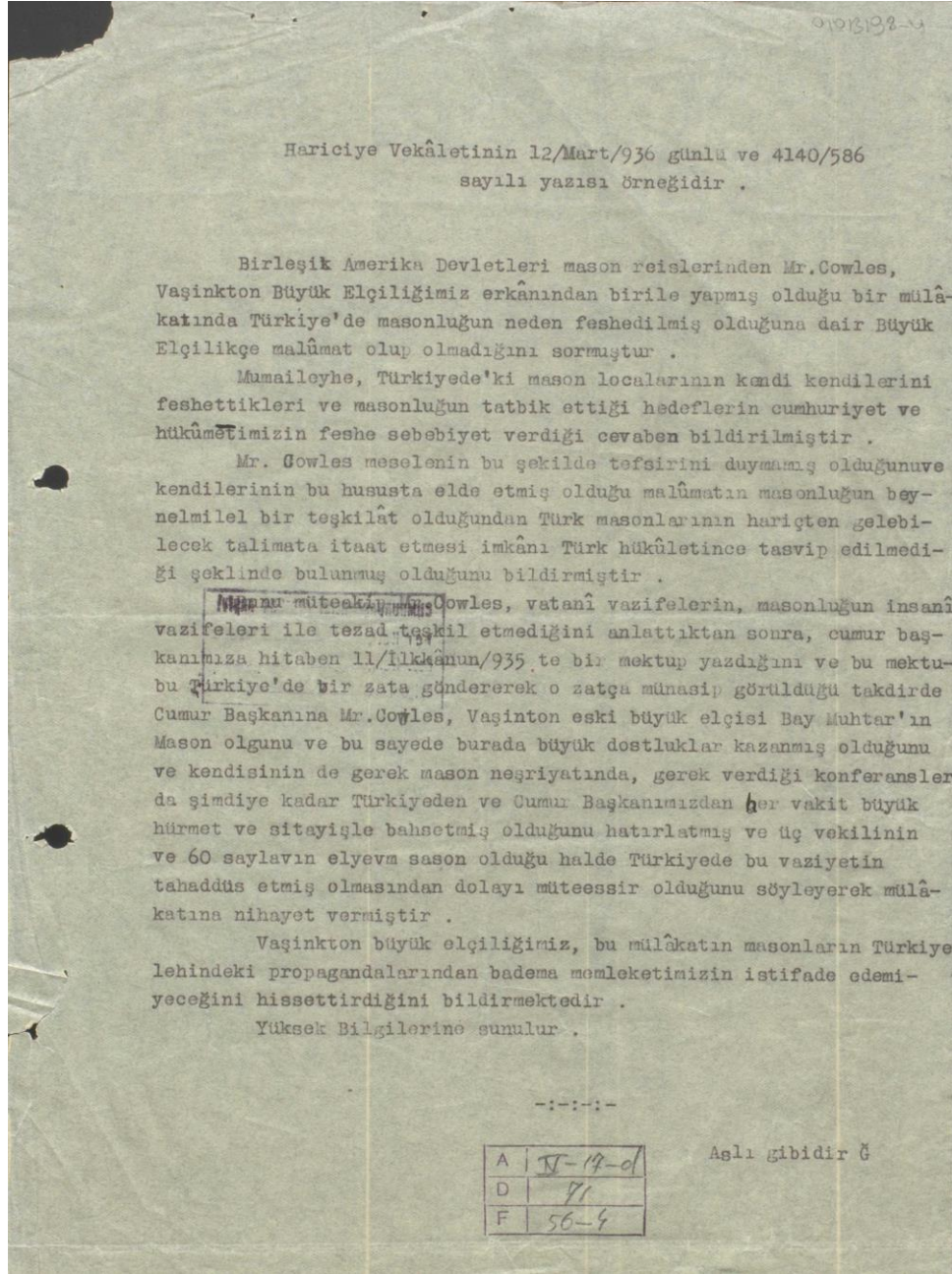

Atatürk Döneminde Masonluk ve Masonlarla İlişkilere Dair Bazı Arşiv Belgeleri (Masonry in the Time of the Atatürk and Some Archive Documents Related to Masons)

EK 5: EBİS No: 01013198, Belge No: 4, Ek No: 4 (İsviçre'de Masonluğun Kaldırılması için Referandumun Müraacaat Edileceği ve Türkiye Mason Localarının Kapatılmasının Sebepleri ile Müspet Vesikaların Mevcut Olup Olmadığının Sorulduğuna Dair Afet Hanım'dan Alınan Mektuba İlişkin, Riyaset-i Cumhuriyet-i Umumiye Kâtipliği ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Arasında Yapılan Yazışma).

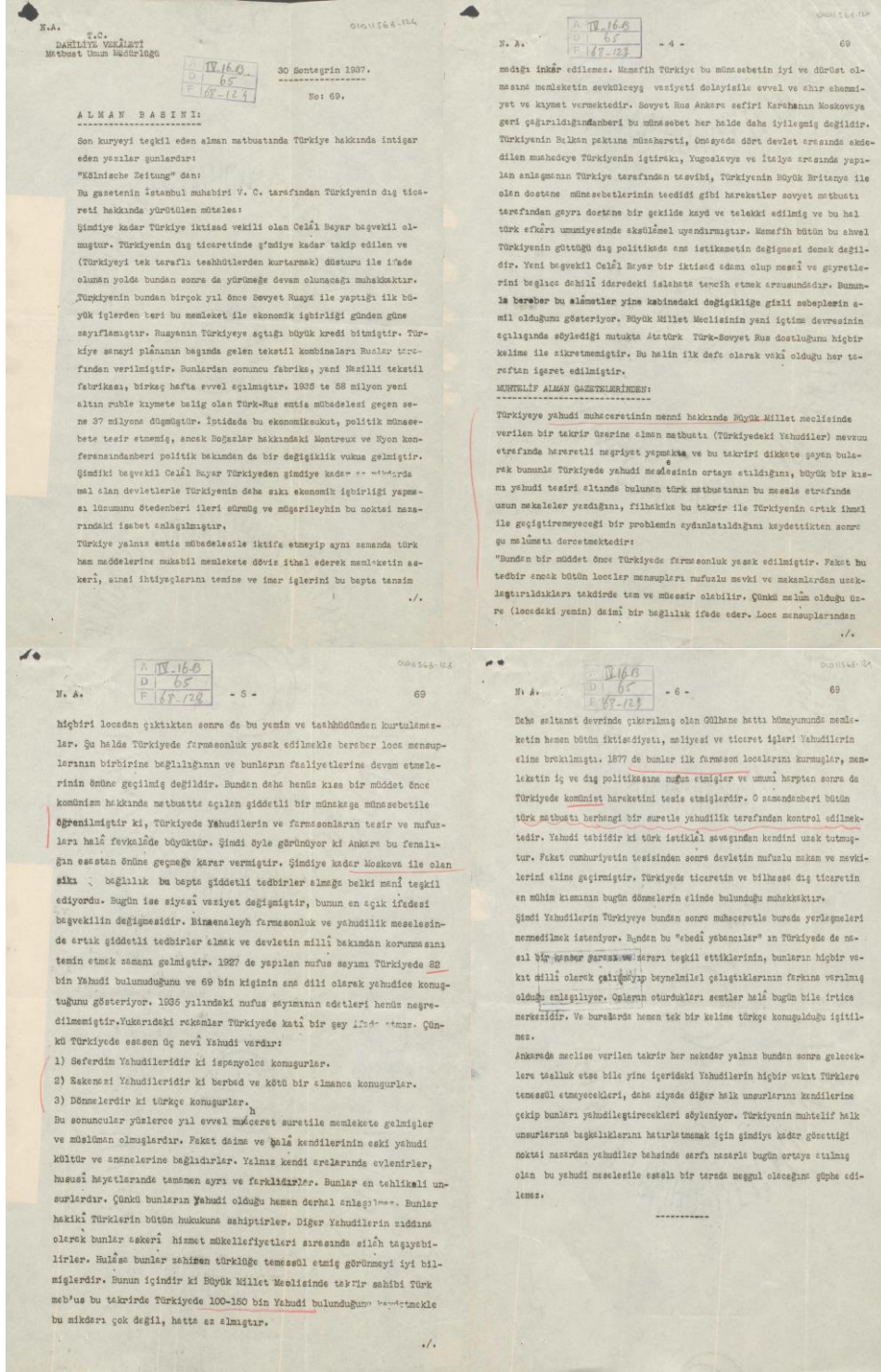

EK 6 EBİS No: 01013198, Belge No: 4, Ek No: 4 (ABD mason reislerinden Mr. Cowles'in Washington Büyükelçimizle yaptığı mülakat özeti).

Atatürk Döneminde Masonluk ve Masonlarla İlişkilere Dair Bazı Arşiv Belgeleri (Masonry in the Time of the Atatürk and Some Archive Documents Related to Masons)

EK 7 EBİS No: 01011568, Belge No: 20, Ek No: 127, 128 (Matbuat Umum Müdürlüğünün Dış Basına Ait Haber Bülteni). Sayfalar eksiktir.

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"
[itobiad]

ISSN: 2147-1185